

ASISTENȚA PSIHOPEDAGOGICĂ A PERSONALITĂȚII ACCENTUATE

Tatiana Scripa, lector universitar

Universitatea de Stat din Tiraspol

Abstract: *The optimal and efficient activity of a person is a result of learning made with teachers' contribution, and especially with a support and guidance of educational counselors. the result of psychopedagogical counseling activities is student's achievement of some procedural abilities and ways that are necessary in order to make some optimal decisions in different life's situations, especially those that are related to the accentuated personality. The preventive activities would help to decrease the cases of irregular behavior in the institutions of education, and would contribute to the efficiency of teaching process psychopedagogical counseling helps the young person to adopt a healthy life style, which will give him an optimal functional equilibrium, the psychological comfort, and the feeling of self-realization.*

Key-words: *character, the emphasis of character, the accentuated personality, adolescence, psychopedagogical assistance, educational counseling.*

Formarea și dezvoltarea personalității umane este un proces deosebit de complex care presupune activități specifice de educație, asistență psihopedagogică și consiliere educațională desfășurate pe parcursul întregii vieți [2, p.11]. În societățile moderne, aceste tipuri de activități s-au instituționalizat și s-au profesionalizat, devenind o atribuție și o obligație a statului față de cetățenii săi.

Consilierea este o relație bazată pe principii și se caracterizează prin aplicarea uneia sau a mai multor teorii psihologice și a unui act recunoscut de deprinderi de comunicare, modificate prin experiență, intuiție și alți factori interpersonalii pentru a răspunde celor mai intime preocupări ale clienților, problemelor și aspirațiilor acestora. Consilierea psihopedagogică /educațională presupune abilitarea oamenilor de a-și rezolva singuri problemele prin însușirea/învățarea modului de a-și modifica cognițiile și comportamentele pentru a se adapta solicitărilor, de a-și gestiona trăirile afective și de a-și rezolva conflictele interne, de a-și îmbunătăți relațiile cu ceilalți, de a lua decizii și a-și asuma responsabilități, adică, în sinteză, de a dobândi deprinderi de viață sănătoase, atingând un nivel optim de funcționare a propriei personalități.

Actualitatea cercetării evoluției particularităților caracterologice ale adolescenților este determinată, în primul rând, de starea actuală a societății noastre, influențată de consecințe negative ale transformărilor economice, politice, ideologice. Aceste schimbări au produs o profundă criză morală și educațională, au condiționat mărirea cazurilor de delincvență juvenilă, au contribuit la apariția unui număr mare de indivizi și grupuri mici care abuzează de normele sociale și legale. Până în prezent, cercetările care reflectă schimbările psihologice ale individului pe parcursul achiziționării de către el a calităților de personalitate și riscurile legate de aceste transformări sunt numeroase, dar ele nu au schimbat nici pe departe starea negativă a lucrurilor.

Caracterul vizează îndeosebi suprastructura socio-morală a personalității, calitatea de ființă socială a omului. Privit astfel, caracterul este un subsistem relațional-valoric și de autoreglaj al personalității și se exprimă, în principal, printr-un ansamblu de atitudini-valorii.

Etimologic, termenul caracter, care provine din greaca veche, înseamnă tipar, pecete și, cu referire la om, sisteme de trăsături, stil de viață. În sens larg, termenul de caracter este sinonim cu cel de personalitate și semnifică un „portret” psihic-moral ce cuprinde concepția despre lume și viață, convingerile și credințele unei persoane, aspirațiile și idealurile sale, conținutul și calitatea acțiunilor, stilul său de activitate.

În sens restrâns, caracterul desemnează un ansamblu de atitudini și trăsături care determină o modalitate relativ stabilă, constantă, de orientare și raportare a omului la ceilalți oameni, la societate în ansamblu și la sine.

Toate trăsăturile de caracter se află în interacțiune, ele nu sunt izolate unele față de altele. Ele se organizează și se ierarhizează într-un sistem mai mult sau mai puțin unitar, formând trăsături individuale de caracter, specifice fiecărei persoane în parte, și trăsături comune, care îi aseamănă pe oameni și în virtutea cărora pot fi comparați unii cu alții.

În psihologie, de rând cu noțiunea de „trăsături de caracter”, „particularități de caracter”, există și noțiunea de „accentuare de caracter”. Noțiunea de „accentuare de caracter” a fost introdusă pentru prima dată de către psihiatrul și psihologul german Karl Leonhard. El a elaborat și, de asemenea, a descris cunoscuta clasificare a tipurilor de accentuări ale personalității. Este răspândită și o altă clasificare, propusă de către renumitul psihiatru pentru copii A. E. Liciko. Ambele clasificări păstrează noțiunea generală a sensului de accentuare.

În lucrările lui K. Leonhard se utilizează „personalitate accentuată” sau „trăsături de caracter accentuate”, însă principală rămâne noțiunea de „personalitate accentuată”. Unii psihologi propun utilizarea ambelor noțiuni ca sinonimie – „personalitate accentuată” și „accentuare de caracter” [6].

O altă concretizare necesită interpretarea greșită a accentuărilor ca patologie determinată. Putem preciza că accentuarea nu este trăsătură patologică, ci se află la hotar între normă și patologie [6,7]. Persoanelor accentuate le este caracteristică o dezvoltare particulară, fiind social pozitivă ori negativă. După diferite date, răspândirea accentuărilor în societate este variată și depinde de mulți factori, așa ca particularitățile socio-culturale ale mediului, diferențele de gen, vârstă ș.a. După datele lui K. Leonhard și ale colaboratorilor săi, cota persoanelor accentuate din populația matură constituie aproximativ 50-80% și poate varia de la o țară la alta.

Personalitățile „accentuate” nu sunt patologice. Ele se caracterizează prin evidențierea unor trăsături pregnante de caracter. De asemenea, se diferențiază numărul accentuărilor în dependență de vârstă și gen. Este cunoscută răspândirea acestora în perioada preadolescentină și la bătrânețe, fiind diferită la persoanele de gen masculin și feminin.

Sub un aspect mai laconic, accentuarea poate fi determinată ca o dizarmonie a dezvoltării caracterului, expresia hipertrofică a trăsăturilor care condiționează sensibilitatea înaltă a personalității în raport cu un gen de acțiuni determinate și împiedică adaptarea ei la unele situații specifice.

Adolescența și preadolescența sunt perioade de viață deosebit de importante, întrucât în acest interval de timp se organizează și se dezvoltă personalitatea individului. La această etapă se produc numeroase transformări importante și rapide ca succesiune în timp cu caracter specific, schimbări care reprezintă, în egală măsură, nu numai condiția dezvoltării, ci și un risc crescut pentru starea de sănătate mintală a individului. Fiecărui stadiu de dezvoltare îi corespunde o anumită configurație a personalității, dar și un anumit risc de comportament. Din aceste considerente, aspectele legate de creșterea și dezvoltarea unui comportament inadaptiv sau dezadaptiv în adolescență crește. Acestei perioade de dezvoltare îi corespunde o anumită caracteristică psihologică, dar și o anumită caracteristică psihopatologică.

În structurarea identității personale – proces intrat într-o fază accelerată – se manifestă prin identitatea sexuală și profesională care sunt acum pe același plan. Devin vizibile diferențele ce se produc în diversele componente ale ființei umane: biologice, psihologice și spirituale.

Adolescența reprezintă o etapă deosebită în evoluția individului, care se situează între copilărie și tinerețe, prezentând aspecte caracteristice în plan biologic și psihosocial. Este dependentă de factori biologici, ereditari, sociali, culturali și educaționali, fiind ultima și cea mai complexă etapă a dezvoltării copilului, etapă a conturării individualității și a începutului de stabilizare a personalității, care marchează încheierea copilăriei și trecerea spre maturizare. Transformările fizice și psihice care apar în această perioadă, schimbările în atitudini și conduită, precum și problemele puse părinților și familiei fac din adolescență cea mai sensibilă fază de evoluție spre viața adultă. Psihologic, ea se caracterizează prin

dezvoltare intelectuală, hipersensibilitate, prin apariția unor conflicte motivaționale și afective, transformările psihologice fiind extrem de rapide, spectaculoase și de maximă complexitate cu salturi la nivelul unor funcții și cu evoluție mai lentă la nivelul altora. Diversitatea dezvoltării psihice generează noi conduite și noi modalități de relaționare cu cei din jur. Trecerea perioadei adolescenței nu se face în mod lent, ci, dimpotrivă, tensionat, adesea cu declanșarea unor conflicte, trăiri dramatice și frământări interne.

Componentele personalității adolescenților interacționează unele cu altele, se organizează, se relaționează reciproc, se ierarhizează, dând naștere unei structuri ce dispune de o arhitectonică specifică. În existența concretă a individului ceea ce contează nu este atât gradul lor de dezvoltare, cât modul propriu în care ele se structurează. Tocmai de aceea psihologia trebuie să se centreze pe evidențierea structurii personalității, a relațiilor reciproce existente între laturile și componentele ei care conduc, în plan psihocomportamental, la efecte diverse.

În cazul adolescenților, particularitățile de vârstă privesc în mod diferențiat băieții și fetele. Cele mai importante diferențe se observă în aspectul stării somatofizice, în creșterea, maturizarea și dezvoltarea diferitelor abilități cognitive, precum și în unele abateri comportamentale (sindromul hiperkinetic, sindromul autistic, comportament disociat și agresiv etc.).

Caracteristicile emoționale relatează despre următoarele interpretări: fetele au o tendință accentuată de a-și exprima problemele emoționale prin stări depresive. Acestea sunt legate, în special, de statutul dezavantajos al femeii în societate. Fetele au mai multă nevoie de încurajare, în timp ce băieții pot fi stimulați în mare parte de independența ce li se acordă. Pentru ambele sexe, tulburarea emoțională se manifestă prin depresie. Simptomele ei sunt autodeprecierea, crizele de plâns, obsesiile și tentativele de suicid. La această vârstă, supremul gest autodestructiv poate fi considerat mai mult ca o cerere de ajutor, ca o neputință de a zări ieșirea dintr-o situație conflictuală, decât ca o pierdere a sensului existențial, așa cum se întâmplă în cazul adulților.

Adolescentul caută autonomie și independență: constrângerea și autoritatea devin pentru moment insuportabile, ceea ce explică alternanța reacțiilor de imitare și opoziție. Ultima se remarcă prin agresivitate frecventă la băieții cu spirit de contradicție mai pronunțat. Această revendicare a libertății îi surprinde pe părinții și pe educatorii care uită adeseori că adolescența înseamnă o perioadă școlară prelungită, în care elevii/studentii sunt tratați drept copii.

Este știut faptul că perioada studențească coincide cu anii cei mai frumoși ai adolescenței. Mediul studențesc trebuie să prezinte unul de tranziție socială, pregătitor pentru individ în vederea integrării sale profesionale și sociale ulterioare, care se realizează, la etapa studenției, prin integrarea afectivă a studenților, dezvoltarea interesului și a dorințelor de cunoaștere, cultivarea aptitudinilor profesionale și crearea unei ambianțe comunicaționale și comportamentale pozitive.

Dificultățile de comportament psihosocial ca efect de aplicare greșită a metodelor de educație sau învățământ pot duce, la rândul lor, la situații neplăcute: izolarea până la

închiderea în sine de tip autist; hipertrofia Eului, manifestări de tip psihopatologic, surmenaj intelectual, oboseală și inadaptabilitate și apariția unor boli somatice cronice [1].

Dificultățile comportamentale ale studenților vizează, în principal, tulburările de relaționare a acestora cu părinții, profesorii, colegii și încălcarea regulilor colectivității studențești. Paleta acestor manifestări cuprind atât modificări comportamentale de tipul: minciună, inconsecvență comportamentală, violențe verbale, copiatul la ore, fumatul, bruscarea de către băieți a fetelor, refuzul de a saluta, diferite atitudini nonconformiste, cât și abateri grave de la normele morale și legislația penală, cum ar fi furtul, vagabondajul, actele de tâlhărie, consumul curent de alcool sau droguri, prostituție etc.

Pentru a fi luate măsurile profilactice necesare scăderii numărului de conduite neregulate în instituția de învățământ, trebuie să determinăm rolul factorilor individuali (sau interni) și al celor sociali (sau externi) în determinarea acestor conduite.

Factorii individuali țin de capacitatea personală a fiecărui student de a manifesta potențialul de adaptare (comunicare, acceptare a interdicțiilor, toleranță la frustrare). În general, acești factori individuali pot fi grupați în două categorii. Prima categorie se referă la factorii constituționali, dependenți de zestrea ereditară și de structura neuro-psihică a copilului (de exemplu, debilitate mentală, hiper-emotivitate, autism, tendințe agresive). Cea de-a doua categorie prevede unele particularități în formare (de exemplu, diferite tulburări de caracter sau atitudini negative, formate sub influența unor factori defavorabili ai mediului).

O discuție asupra factorilor externi în determinarea conduitelor de dezadaptare este motivația studentului pentru învățare, perseverența acestuia în activitate, atitudinea sa față de instituția de învățământ, precum și relația strânsă cu realitatea psihopedagogică, cu climatul afectiv din familie și mediul studențesc, cu gradul de dificultate al activității profesionale impuse de profesori și părinți.

Un alt grup de factori sunt factorii psihopedagogici de ordin academic. Mediul studențesc poate prezenta uneori influențe psihopedagogice negative, care să determine fenomene de dezadaptare psihosocială la studenți: sub- și supraaprecierea capacităților reale ale studentului, dezacordul asupra motivațiilor conduitei studentului și conflictele individuale în cadrul grupului de studenți.

Un studiu constatativ a fost realizat în perioada octombrie – decembrie 2011 pe un eșantion de adolescenți în număr de 60 de subiecți, studenți ai facultății Geografie, an. I de studii, UST. Experimentul de constatare a avut ca obiectiv cercetarea unor particularități de personalitate și manifestări caracterologice ale subiecților în perioada incipientă a studenției.

Chestionarul caracterologic (K. Leonhard, H. Schmieschek) propus subiecților permite evidențierea unor accentuări de caracter de tipul demonstrativitate, hiperexactitate, hiperperseverență, nestăpânire, hipertimie, distimie, ciclotimie, exaltare, anxietate, emotivitate. Astfel, 22% de subiecții din eșantionul experimental nu au dat dovadă de prezența accentuărilor de caracter, 14% au doar câte o trăsătură accentuată, 12% dintre studenți au 2-3 accentuări, la 8% dintre studenți se evidențiază 4-7 trăsături. Pe măsura creșterii numărului de accentuări, numărul persoanelor testate descrește. Astfel, 8 și 9

accentuări au fost înregistrate la câte o persoană (2%), iar 10 accentuări n-au fost depistate la nimeni. Locul întâi îl ocupă, după poziție și frecvență, hipertimia, fiind urmată de exaltare și nestăpânire.

Din cele relatate anterior se observă unele particularități comportamentale în perioada de adaptare la mediul academic în primul an de studiu, particularități manifestate prin tulburări în relațiile cu părinții, profesorii, colegii etc., prin modificări comportamentale, concretizate în neglijarea obligațiilor academice, indisciplină, agresivitate, brutalitate, prezența deprinderilor proaste.

În conturarea personalității adolescentului, instituția de învățământ capătă o importanță considerabilă. Fiecare an de studiu solicită o nouă ajustare, care decurge cu atât mai ușor cu cât tânărul are aptitudini intelectuale mai coerente și o puternică forță motivațională personală sau familială. Complexitatea studiilor crește pe măsură ce discipolul avansează în vârstă. Numărul mai mare de profesori, diversitatea disciplinelor, modul de organizare a procesului de instruire pot conduce la o creștere a riscurilor comportamentale ale adolescentului.

Asistența psihologică, care trebuie și poate fi acordată adolescenților, necesită selectarea formelor și metodelor, reevaluarea lor periodică în raport cu noile terapii psihologice, adecvarea acestora la cauzele individuale ale necesităților tinerilor. Având aceste considerații și constatând dezvoltarea insuficientă a sistemului autoreglator al adolescenților accentuați, elaborarea unui program de intervenții psihopedagogice cu scopul de a lichida lacunele existente în sistemul caracterologic devine foarte actual.

Consilierea psihopedagogică are la bază un model psihoeducațional al formării și dezvoltării personalității, nu unul clinic și curativ, cum este cazul psihoterapiei. Scopul consilierii psihopedagogice este provocarea unor schimbări evolutive voluntare în atitudinile și comportamentul oamenilor în direcția asumării conștiente de către fiecare persoană a unui mod (model) de viață dezirabil social, care să-i aducă satisfacție și sentimentul autorealizării [2, p.16].

E bine cunoscut faptul că intervențiile eficiente au drept impact recuperarea, compensarea sau lichidarea consecințelor problemelor comportamentale. Aceasta vizează conformarea de către adolescenți a comportamentului lor la exigențele instituției de învățământ și confirmarea acestei conformări de către experții competenți, de către pedagogii instituției respective de învățământ.

Consilierea psihopedagogică, ca și toate intervențiile psihologice, presupune confidențialitate și respectul față de aspectele intime/foarte personale, discutate în cadrul ședințelor. Pentru ca acest demers să aibă succes este importantă prezența clientului și motivația acestuia pentru a face ceva în vederea rezolvării problemelor pe care le are, precum și așteptările pe care le are de la acest demers.

Activitatea de prevenire a problemelor comportamentale ale personalităților accentuate presupune cunoașterea și eliminarea cauzelor și a condițiilor care generează accentuările de caracter, la nivelele microsociale (familie, instituție, grup de prieteni) și macrosociale [3].

La nivelul instituției de învățământ, activitatea profesorilor va trebui perfecționată prin absolvirea unor cursuri de psihologia adolescentului, sociologia familiei, sociologia

moralei, prin metode și tehnici de intervenție psihologică eficientă. De asemenea este necesară înființarea centrelor și a cabinetelor de consultanță psihologică, specializată în consilierea adolescenților-problemă.

Se știe că principala cale de prevenire a riscurilor de eșec adaptiv este alegerea unor sarcini sau profesii în acord cu interesele și aptitudinile proprii. Dar, pentru a-i ajuta pe adolescenți să facă alegeri sau opțiuni adecvate, trebuie să se intensifice activitățile de elaborare a unor metode și procedee diagnostice și formative, prin care studentul își va dezvolta atât capacități de autocunoaștere și autoevaluare obiective, cât și abilități de învățare și de prelucrare creativă a informațiilor acumulate.

Aplicând strategii de consiliere, mediere sau negociere, colaborând cu alți profesioniști, în echipe interdisciplinare (sociologi, psihologi, medici), consilierul trebuie să identifice conduitele predeviante sau tulburările de comportament prin observații socio-psiho-medicale, înainte ca acestea să capete caracter sistematic structural sau antisocial.

Schimbările declanșate în dezvoltarea personalității adolescentului pot avea consecințe asupra caracterului, vieții afective și a comportamentului, conducând uneori la tulburări de sănătate mintală, dificultății de adaptare școlară și socială. Formele de inadaptare comportamentală vizează, în esență, tulburările de relaționare cu factorii de decizie (părinți, profesori, colegi etc.) și cuprind o gamă largă de accentuări de caracter (ciclotimie, anxietate, nestăpânire, impulsivitate, emotivitate, demonstrativitate). Numărul și manifestarea accentuărilor de caracter diferă de la individ la individ.

În raport cu cele arătate, consilierea psihopedagogică își propune să vină cu o serie de derivate, care ajută la descărcarea pulsionilor tinerilor, canalizându-le interesele și energia emoțional-afectivă, ordonându-le comportamentul după niște criterii conforme cu dezvoltarea pozitivă a stării de sănătate mintală.

În sensul acesta trebuie cultivate următoarele aspecte:

- gustul și respectul pentru muncă;
- jocurile, sportul;
- tendințele și activitățile artistice;
- relațiile interpersonale pozitive;
- lecturile adecvate vârstei;
- activitățile recreative, dar și instructive.

Pentru o bună adaptare școlară și academică putem folosi următoarele reguli de igienă mintală:

- un program de viață și de studiu regulat;
- odihnă, respectarea orelor de somn;
- alternarea activității școlare cu distracția, jocurile, excursiile;
- diversificarea sau schimbarea interesului;
- concursuri generale;
- obținerea de satisfacții legate de rezultatele profesionale.

În concluzie, pornind de la cele menționate mai sus, afirmăm că adolescența este vârsta fundamentală a personalității atât prin schimbările și particularitățile prezente, cât și prin riscul crescut de apariție a unor tulburări psihopatologice. Adolescența este o etapă de

pregătire și transformare în direcția constituirii și dezvoltării individului pentru viața adultă. Complexitatea dezvoltării fiziologice și psihice în această perioadă de vârstă impune o atitudine individuală din partea părinților, pedagogilor, psihologilor și asistenților sociali.

Pentru o bună adaptare psihosocială a studenților putem folosi următoarele reguli: un program de viață și de studii regulat; odihnă, respectarea orelor de somn; alternarea activității de învățare cu distracțiile; diversificarea intereselor cognitive; obținerea de satisfacții legate de rezultatele de învățare și de cele profesionale.

Esențiale sunt măsurile de profilaxie, care trebuie aplicate la o scară cât mai mare, iar grupurile sociale trebuie să-și asume o responsabilitate colectivă în supravegherea siguranței membrilor săi. Implementarea programelor de prevenire a inadaptării comportamentale la nivelul instituției de învățământ va determina reduceri majore ale nereușitei academice.

Toate măsurile vor contribui la eficientizarea procesului educativ și a adaptării psihosociale și profesionale a tinerilor. În acest sens, consilierea psihopedagogică/educațională asigură funcționarea optimă prin realizarea unor schimbări evolutive ori de câte ori situația o cere, având la bază un model psihoeducațional al formării și dezvoltării personalității umane.

BIBLIOGRAFIE:

1. Albu, E., Manifestări tipice ale devierilor de comportament la elevii preadolescenți. Prevenire și terapie. – București: Edit. Aramis, Print S. R. L., 2002.
2. Dumitru, I. Al., Consiliere psihopedagogică: baze teoretice și sugestii practice. – Iași: Polirom, 2008.
3. Râșcanu, R., Psihologia comportamentului deviant. – București: Edit. Universității București, 1994.
4. Șchiopu U., Verza, E., Psihologia vârstelor. Ciclurile vieții, ed. a III-a, EDP, București, 1997.
5. Vârlan, M., Problema comportamentului deviant la preadolescenții contemporani. Autoreferat al tezei de doctor în psihologie. – Chișinău, 2003.
6. Vântu, Carolina, Măsuri de prevenție și recuperare a devianței comportamentale la adolescenți, Autoreferat al tezei de doctor, Chișinău, 2007.
7. Личко А. Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков. – Л.: Медицина, 1983.